

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД 1988

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1989

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR—BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1988

VILNIUS

1989

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1988

VILNIUS

1989

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1988 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1989

MBBK 9(TL)

Li237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—239 Z—89
M 854(08)—89

© LTSR MA Istorijos institutas, 1989

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

KONSTANTINO JABLONSKIO RANKRAŠTINIS PALIKIMAS: K. JABLONSKIO FONDO APŽVALGA

LTSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje laikomas akademiko K. Jablonskio fondas (F. 256), kurį sudaro 4635 vienetai (66 aplankai) rankraščių, mašinraščių, spaudinių, dokumentų originalų, fotokopijų, rankraštinių nuorašų lietuvių, lenkų, lotynų, senąja baltarusių, vokiečių, rusų kalbomis. Chronologinės fondo medžiagos ribos — XIV a.—1960 m.

Šį fondą Rankraščių skyrius gavo iš K. Jablonskio žmonos Sofijos Jablonskienės 1964.XII.28. Vėliau, 1965—1968 m., dar gauta papildymų. 1970—1975 m. medžiagą aprašė ir susistemino R. Jاسas. Fondas neapima viso K. Jablonskio rankraštinio palikimo. Nespausdintų darbų ir rankraščių yra Vilniaus un-to Teisės fakulteto Valsitybės teisės teorijos ir istorijos katedroje, LTSR MA Istorijos institute, priklauso ist. m. dr. V. Merkiui ir kt.

Fondo sudarytojas Konstantinas Jablonskis (g. 1892.VIII.23 Jelgavoje—m. 1960.VII.28 Vilniuje) — kalbininko Jono Jablonskio sūnus, istorikas, teisės istorikas, Lietuvos TSR MA akademikas (1956 m.), Lietuvos TSR nusipelnęs mokslo veikėjas (1959 m.). 1909 m. baigė Panevėžio realinę gimnaziją. 1911—1916 m. studijavo Maskvos universiteto Teisės fakultete (Kauno Vytauto Didžiojo universitete Teisės fakulteto baigimo diplomą gavo 1933 m.). Nuo 1919 m. dirbo teisingumo srityje: 1919—1921 m.—Teisingumo ministerijoje, 1922—1939 m. Kauno apygardos teismo teisėju. Lygiagrečiai 1919 m. pradėjo uoliai tyrinėti Lietuvos istoriją, ypač jos XV—XVI a. archyvinius šaltinius. Nuo 1935 m. skaitė paskaitas Vytauto Didžiojo universitete, o nuo 1940/41 m. m.—Vilniaus universiteto Teisės fakultete skaitė pagrindinį Lietuvos valstybės ir teisės istorijos, taip pat TSRS valstybės ir teisės istorijos kursą (pastoviai nuo 1947 m.). Iki mirties tame fakultete ėjo įvairias administracines pareigas.

Nuo 1941.IV.21 su pertraukomis K. Jablonskis dirbo taip pat LTSR Mokslų Akademijos sistemoje: Istorijos instituto direktoriumi (1941.IV.21—1943, 1944.VIII.16—1945.V.15), vyresniuoju moksliniu bendradarbiu (nuo 1946.IV.10) ir skyriaus vadovu.

K. Jablonskis tyrinėjo feodalizmo laikotarpio Lietuvos istoriją, daugiausia XV—XVI a. valstiečių ir smulkiųjų bajorų ekonominę, teisinę padėtį ir XVI—XVIII a. klasių kovą feodalinės Lietuvos kaimo, XVI a. pirmosios pusės valstiečių sukilimus, kaupė ir publikavo Lietuvos dvarų inventorių, rengė spaudai „Feodalinių baudžiavinių santykių Lietuvoje“ dokumentų rinkinį. Lietuvos kultūros ir visuomenės istorijai rinko ir tik iš dalies paskelbė rinkinį lietuviškų žodžių, pasitaikančių baltarusiškai ir lenkiškai rašytuose XVI—XVIII a. dokumentuose. Paskelbė biografinių žinių apie feodalizmo laikotarpio lietuvių rašytojus. Apskritai pasireiškė kaip didelis Lietuvos istorijos šaltinių žinovas, tyrinėtojas ir skelbėjas.

Svarbiausia savo darbo sritimi K. Jablonskis laikė istorinių dokumentų rinkimą ir spausdinimą. Sukaupta dokumentinė medžiaga, taip pat ir jo paties ranka rašyti archyvinių dokumentų nuorašai, sudaro didžiąją K. Jablonskio rankraštinio palikimo dalį. Tai labai vertingas šaltinis feodalizmo laikotarpio Lietuvos ūkiui ir visuomenei pažinti.

K. Jablonskio biografiją, jo darbų bibliografiją ir rankraštinio palikimo apžvalgą su kai kurios medžiagos publikacijomis paskelbė V. Žukas (Žukas V. Prof. K. Jablonskio bibliografija // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai. 1964. T. 4. P. 155—206). Archeografinį K. Jablonskio palikimą yra apžvelgęs J. Jurginis (Юргинис Ю. М. Археографическое наследство Константина Яблонского // Источниковедческие проблемы истории народов Прибалтики. Рига, 1970. С. 145—151; Jurginis J. Konstantino Jablonskio palikimas // Jablonskis K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai. V., 1973. P. 5—20; Jablonskis K. Istorija ir jos šaltiniai. V., 1979. P. 3—14). Pastaruosiuose dviejuose leidiniuose kai kuriuos K. Jablonskio fondo rankraščius naujai ar pakartotinai paskelbė V. Merkys — šių leidinių parengėjas. K. Jablonskio nurašytus raganų bylų dokumentus iš jo fondo paskelbė R. Jاسas (Jablonskis K., Jاسas R. Raganų teismai Lietuvoje. V., 1987).

Konstantino Jablonskio fondo medžiaga suskirstyta į 10 skyrių.

I. Personalijos

Apima 1909—1960 m. Iš studijų metų tėra studentiški konspektai, rašyti mokantis Peterburgo psichoneurologijos institute. Šiaip skyrių sudaro atsitiktiniai raštai K. Jablonskiui, pažymėjimai, kvietimai, pranešimai apie posėdžius, konferencijas, asmeninės ataskaitos apie darbą, K. Jablonskiui siunčiamų disertacijų lydraščiai ir kt. medžiaga. Ji daugiausia susijusi su K. Jablonskio visuomenine veikla, bendradarbiavimu ir darbu Valstybės archeologinėje komisijoje (nuo 1919 m.), Lietuvos ir LTSR Mokslų Akademijoje, Istorijos institute, TSRS Mokslų Akademijos archeografinėje komisijoje (nuo 1956 m.), Komisijoje LTSR kodeksams paruošti (1958 m.), LTSR centr. valst. archyve, enciklopedijose, LTSR politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijoje, įvairių leidinių redakcinėse kolegijose.

Palyginti įvairesnės medžiagos yra iš K. Jablonskio darbo Vilniaus universiteto Teisės mokslų fakultete, dalyvavimo Universiteto bibliotekos Mokslinėje taryboje. Iš šios srities į fondą pateko Teisės fakulteto Teisės mokslų istorijos katedros darbo planų, ataskaitų apie studentų egzaminus, apie Istorijos-filologijos fakulteto katedrų tikrinimą. Čia yra taip pat 1958 m. trumpa VVU bibliotekos darbo ataskaita, 1953, 1955, 1957 m. bibliotekos užsakytos užsienio periodikos sąrašai.

Tarp atskirų Archeologijos komisijos dokumentų pažymėtina jos biudžeto sąmata, atsisakymas duoti lėšų Telšių „Alkos“ muziejui (1931 m.), Pažaislio vienuolyno tyrinėjimų, etnografinių ekspedicijų nuotrupos, numatyto, bet neišspausdinto K. Jablonskio „Istorijos archyvo“ II tomo sąmata.

Su K. Jablonskio dalyvavimu I Pabaltijo istorikų kongrese Rygoje 1937 m. susijusi informacinė medžiaga apie kongresą, turistiniai leidiniai apie istorines Latvijos vietas. Šiame skyriuje yra „Lietuvos ekonominės minties istorijos programa“ (1954 m.), LTSR civilinio kodekso projektas, LTSR baudžiamojo kodekso projekto aptarimo stenograma (1959 m.), taip pat Lietuviškosios tarybinės enciklopedijos politinės ekonomijos vardyno dalis bei teisės mokslų vardynai, kurie buvo atsiųsti K. Jablonskiui susipažinti.

II. Susirašinėjimas

Paties K. Jablonskio laiškų nedaug: botanikui K. Regeliui (1932 m.), J. Balčikoniiui (1952 m.), istorikui Z. Ivinskiui. Išskyrus sistemingesnį susirašinėjimą su lenkų istoriku V. Semkovičiumi (1931—1933 m.) ir ypač su Z. Ivinskiu (laiškų K. Jablonskiui yra iš 1931—1933 ir 1957—1960 m.), vyrauja pavieniai laišakai ir rašteliai, rašyti K. Jablonskiui daugiausia istorikų (A. Sapokos 1932—1933 m., D. L. Pochilevičiaus 1955—1959 m.) ir šiaip asmenų, prašiusių žinių apie Lietuvos istorijos šaltinius, patarimų, atsiliepimų apie straipsnius ir disertacijas. Pažymėtini kraštotyrininkų J. Reitelaičio (1944—1960 m.), P. Bugailišio (Šiaulių kraštotyros d-jos ir „Aušros“ muziejaus veikla 1930—1942 m.), M. Cilvinaitės, J. Elisono, A. Nezabitausko, muziejininko P. Galaunės, taip pat keli kalbininko S. Naginsko laišakai. Yra J. Jablonskio (1916 m.), J. Endzelyno, J. Gerulio, V. Grybo, A. Janulaičio, A. Lasto, J. Baltrušaičio (1913 m.), M. Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos autograful.

III. Mokslo darbai

1. **Straipsniai ir veikalai.** K. Jablonskio darbai iš feodalizmo laikotarpio Lietuvos istorijos: tekstai, rašyti Lietuvos TSR istorijai (T. I. V., 1957), straipsniai enciklopedijoms, konferencijų tezės ir pranešimai, atskirų dokumentų ir jų rinkinių publikacijos, parengtos spaudai. Fondo kataloge šio poskyrio vienetų kortelės išdėstytos iš dalies pagal antraštes alfabeto tvarka, iš dalies pagal dalykus. Pavzdžiui, medžiaga apie XV—XVIII a. valstiečių klasinę kovą, ne-

paisant vienetų antraščių, sudėta po skirtuko „Valstiečių judėjimas“; straipsniai apie asmenis (M. Daukšą, Goštautus, M. Mažvydą ir kt.) įterpti ne pagal antraštes, o tų asmenų pavardžių seka, pagal alfabetą.

Pažymėtini kai kurie darbai, arba visai nespausdinti, arba nepilnos apimties: „LTSR istorijos šaltinių chrestomatija“ rusų kalba, I t.; „XV—XVI a. Lietuvos istorija“ rusų k.; parengtas spaudai „Feodalinų baudžiavinių santykių Lietuvoje“ dokumentų rinkinys, I d. (Nelaisvoji šeimyna) ir II d. (Laisvų žmonių patekimas feodalinėn priklausomybėn); „Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje“, II t.; medžiaga, susijusi su K. Jablonskio darbu, redaguojant 1529 m. Lietuvos Statuto Minsko leidimą (Статут Великого княжества Литовского 1529 года / Под ред. акад. К. И. Яблонского. Минск, 1960). Čia prijungtas K. Jablonskio susirašinėjimas su Minsko mokslininkais, straipsneliai apie kai kuriuos Lietuvos Statuto terminus, Lietuvos TSR istorijos šaltinių I tomo platesnė redakcija. Daugelis dokumentų, numatytų dėti į šį leidinį, galutinai redaguojant, buvo atmesta, o čia išliko.

K. Jablonskio spaudai parengto 1537—1538 m. Žemaičių žemės valsčių surašymo kortelė sisteminant padėta į katalogo VII skyriaus 5 poskyrio vietovių kartoteką (skirtukas „Žemaitija“) prie kitų tą patį dalyką atspindinčių vienetų kortelių.

2. **Recenzijos ir atsiliepimai.** Poskyris apima K. Jablonskio recenzijas ir atsiliepimus apie kitų autorių darbus: disertacijas, straipsnius ir kt. Čia taip pat yra jo pastabos ir pasisakymai apie svarstytus veikalus. Vienetų kortelės kataloge sudėtos pagal recenzuojamų darbų autorių pavardes alfabeto tvarka.

3. **Žodynai.** Šiame poskyryje yra K. Jablonskio rengto lietuviško teisės terminų žodyno medžiaga, įvairių žodynų, tarp jų — K. Sirvydo (?) XVII a. ir XIX a. lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodynų — išrašai.

IV. Paskaitos

Skyrių sudaro K. Jablonskio paskaitų, skaitytų Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto, taip pat Vilniaus valst. universiteto Teisės fakulteto studentams, medžiaga. Čia yra Lietuvos ir Rusijos istorijos šaltinių, paleografijos, diplomatikos, Lietuvos valstybės ir teisės istorijos paskaitų tekstai, konspektai, metmenys, TSRS valstybės ir teisės istorijos paskaitų tik konspektai ir metmenys, taip pat studentų kursinių darbų temų ir literatūros sąrašai.

Pažymėtina paskaita apie Klaipėdos krašto gyventojų lietuvių autochtoniškumą (1935 m.).

V. Kiti autoriai

Šiame skyriuje vyrauja spaudiniai. Tai vokiečių istorikų straipsniai iš Kryžiuočių ordino valstybės istorijos — iškarpos iš XIX a. pabaigos—XX a. pradžios Rytprūsių gimnazijų spausdintų metinių

ataskaitų; straipsniai, recenzijos iš Lenkijos, iš dalies Lietuvos ir Rusijos istorijos, taip pat Lietuvos kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo korespondencijos, spausdintos 1887—1896 m. Peterburgo lenkų savaitraštyje „Kraj“ bei jo priede „Przeгляд literacki „Kraju“; straipsniai iš kai kurių Rusijos XIX a. pabaigos—XX a. pradžios istorinių ir kitų periodinių leidinių, kaip antai: „Zurnal Ministerstva Narodnogo Prosveščeniija“, „Istoričeskij vestnik“, „Rus-skaja mysl“, „Sovremennik“ (1863 m.).

Čia yra ir bibliografinė retenybė — fragmentas (p. 33—200) leidinio „Akty izdavajemyje Vilenskoju archeografičeskoju komisijeju“ 40-to tomo, kuris dėl rusų evakuacijos iš Vilniaus 1915 m. nebuvo baigtas spausdinti.

Pažymėtini taip pat tokie rankraščiai: V. Butkevičiaus straipsnis apie Pažaislio vienuolyno biblioteką (1943 m.); Vilniaus universitete 1821—1823 m. skaitytų paskaitų (I. Danilavičiaus?) užrašai, pavadinti „Historia prawa polsko-litewskiego“; J. Deveikytės diplominis darbas apie 1662—1673 m. Kauno miestą; mašinraštinė kopija retos J. Goštauto knygelės „Pan sędzic czyli opowiadanie o Litwie i Zmudzi“; J. Jakšto darbas „Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu“; A. Ruzgytės diplominis darbas „Brazdžionio lyrika“, XIX a. pabaigos „Lietuviška gramatikėlė“.

VI. Lietuvos istorijos archyviniai šaltiniai ir bibliografija

Skyrius padalytas į 3 poskyrius:

1. **Skelbtų šaltinių ir literatūros bibliografija.** Be kitko, čia yra skelbtų feodalizmo laikotarpio Lietuvos istorijos dokumentų sąrašai ir kartotekos, sudarytos K. Jablonskio; periodiniame leidinyje „Zurnal Ministerstva Narodnogo Prosveščeniija“ spausdintų istorijos straipsnių bibliografija; lietuviškų knygų ir lietuvių periodikos 1915—1917 m. straipsnių bibliografija, sąrašas disertacijų, kurias 1949—1959 m. apgynė Lietuvos TSR piliečiai.

2. **Žinios apie archyvus ir bibliotekų rankraštytus.** Duomenys apie TSRS (Baltarusijos, Lietuvos TSR, RTFSR), Lenkijos, Vokietijos archyvus ir juose esančią Lietuvos istorijos dokumentinę medžiagą. Archyvų fondų ir dokumentų bei jų signatūrų, mikrofilmuotinių dokumentų sąrašai. Užrašai ir pastabos apie peržiūrėtos archyvinės medžiagos, taip pat ir Lietuvos Metrikos, turinį. Trumpi įvairaus turinio dokumentų išrašai.

Šiame skyriuje yra taip pat Lietuvos dvarų ir miestelių inventorių signatūrų sąrašai ir kartotekos, iš dalies su tų inventorių išrašais.

Pažymėtina bibliografinė retenybė — spausdintas XX a. pradžioje J. Sprogio sudarytas LTSR centr. valst. istorinio archyvo senųjų aktų katalogas. Šio skyriaus medžiaga taip pat atspindi K. Jablonskio, kaip archyvisto, veiklą.

3. **Archeografija.** Į šį poskyrį sudėtos K. Jablonskio sudarytos taisyklės ir nurodymai, kaip nurašinėti ir skelbti archyvinius dokumentus.

VII. Lietuvos istorijos XIV—XX a. medžiaga

Skyrių sudaro rankraščiai, mašinraščiai ir spaudiniai, susikaupę K. Jablonskiui dirbant mokslinį tiriamąjį darbą. Tai archyvinių dokumentų originalai, fotokopijos, seni spaudiniai, K. Jablonskio ranka rašyti nuorašai ir išrašai iš Kauno centralinio valstybės archyvo, Vilniaus valstybinio archyvo (dabar LTSR CVIA), TSRS valst. centr. senųjų aktų archyvo (CGADA) Maskvoje (Lietuvos Metrika), Kauno ir Vilniaus universitetų bibliotekų, LTSR MA centr. bibliotekos, Leningrado M. Saltykovo-Sčedrino viešosios bibliotekos, TSRS MA Istorijos instituto Leningrado skyriaus rankraštyių, Vilniaus ir Kauno muziejų, privačių rinkinių ir kitų archyvinių, spausdintų šaltinių ir literatūros.

Chronologiškai daugiausia XVI a. medžiagos; geografijos požiūriu — iš Žemaitijos. Žemaičių žemės aktus K. Jablonskis planavo išleisti „Istorijos archyvo“ II tomu.

Sisteminant šio skyriaus medžiaga padalyta į 8 poskyrius:

1. **Pirmyktė bendruomenė (archeologija).** K. Jablonskis nuo 1919 m. pradėjo rinkti Lietuvos archeologijos medžiagą. Specialiai domėjosi akmens amžiumi Lietuvoje ir surinko daugiau kaip 20 000 akmens dirbinių kolekciją. Tačiau su jo fondu į LTSR MA centrinės bibliotekos rankraštynę pateko tik tai keli atsitiktiniai Lietuvos archeologiją liečiantys išrašai ir užrašai, kurie ir sudėti šiame poskyryje.

2. **Feodalizmo genezė.** K. Jablonskio išrašai apie bičiulystės, margyčių, talkų papročius, vaišinimo kilmės feodalines prievoles, krienos mokesť.

3. **Amatai, pramonė, prekyba XVI—XIX a. Lietuvoje.** Išrašai ir dokumentai, liečiantys daugiausia miesto amatininkus, Vilniaus ir Kauno auksakalius, pelenų deginimą, potašo, ažuolinių šulelių, vančoso gamybą Lietuvos miškuose, popieriaus, stiklo dirbtuves, geležies rūdos, kreidos, molio kasimą, pirklių kelius, prekių plukdymą Nemunu į Prūsiją, maito iš pirklių ėmimą.

Dvarų inventoriai, nors taip pat teikia duomenų ūkio istorijai, tačiau, atsižvelgiant į jų, kaip kraštotyrinės informacijos šaltinio, specifiką, įtraukti į VII skyriaus 5 poskyrį.

4. **Žinios apie asmenis.** XV—XX a. dokumentai, nuorašai ir išrašai apie istorinius asmenis, tarp jų apie Lietuvos kultūros veikėjus: M. Daukšą, A. Vijūką-Kojelavičių, A. Kulvietį, M. Lenčickį, M. Mažvydą, P. Šrubauskį, J. Zablockį. LDK pareigūnų katalogo medžiaga: dignitorių, Vyr. Tribunolo, pavietų teismų teisėjų, vietininkų, tijūnų ir kitų pareigūnų, vyskupų, bažnyčių klebonų sąrašai. Didikų Astikų, Goštautų, Kęsgailių, Radvilų, Sanguškų-Kaširskių, Tyzenhauzų ir kt. giminių dokumentai, kuriuose figūroja daugelis tos ar kitos didikų giminės dvarų, esančių įvairiuose LDK pavie-

tuose (vieną kurią konkrečią vietovę liečiančių vienetų kortelės sudėliotos į VII skyriaus 5 poskyrio vietovių kartoteką). Darsūniškio krašto bajorų Deržku-Dežkavičių ir Monkevičių bei Žemaitijos bajorų Anusevičių-Adamkevičių, Bartoševičių, Vekavičių dokumentų grupės įtrauktos taip pat į VII skyriaus 5 poskyrio vietovių kartoteką (skirtukai „Kauno pavietas“, „Žemaitija“). K. Jablonskio braižyti bajorų genealoginiai medžiai. Vienetų kortelės kataloge sudėtos iš dalies pavietų, iš dalies pavardžių eilės seka pagal alfabetą.

5. **XV—XVIII a. Lietuvos visuomenė.** Šis poskyris — tai didžiausios apimties K. Jablonskio fondo archivalijų grupė. Apima $\frac{2}{3}$ viso fondo. Poskyrio medžiaga labai įvairaus turinio, bet vienisia: yra ne viešo valstybinio, o privataus ir lokalinio pobūdžio. Liečia konkrečius asmenis ar jų grupes, taip pat pavienes vietas arba ribotą teritoriją, pavyzdžiui, Žemaitiją, bet ne visą Lietuvą ar visą LDK.

Cia yra didžiojo kunigaikščio, vaivadų, Žemaitijos seniūnų, vietininkų, tijųnų ir kitų valstybės pareigūnų susirašinėjimas įvairiais privačių asmenų reikalais: dovanojimai bajorams-šlėktoms žemių, valstiečių; dvarų, seniūnijų skyrimai, įkeitimai feodalams; patvirtinimai žemės ribų, teismų sprendimų, bajorų teisių į jų nuosavybę; įsakymai dėl naujų savininkų įvesdinimo; įspėjimai dėl valstiečių ir miestelėnų skundų. Ši dokumentacija, be kitko, yra vertingas šaltinis LDK valstybės aparato struktūrai ir pareigūnų funkcijoms pažinti.

Didžiųjų kunigaikščių, kanclerių, vaivadų, seniūnų, vietininkų ir teismų šaukimai, įvairių teismų (iš jų kuopos, prašytų teisėjų) sprendimai ir kitokia dokumentacija teikia taip pat daug medžiagos feodalinės Lietuvos teisės ir teisingumo aparato istorijai. Kortelės tokių vienetų, kurių turinys yra specialiai teisė, atrinktos ir sukaupotos katalogo VII skyriaus 6 poskyryje „Teisė“. Betgi ir 5 poskyrio dokumentuose atsispindi labai įvairūs ir reti teisės srities reiškiniai.

XVI a. teismų dekretus K. Jablonskis nurašinėjo ne ištiesai, o tuose dekretuose transumuojamus senesnius XV a. antrosios pusės—XVI a. pradžios dokumentus. Vilniaus krašto rytinių pakraščių dokumentus K. Jablonskis nurašinėjo daugiausia tuos, kuriuose rasdavo lituanikos. Pavyzdžiui, jo nurašytas „Latvių“ valsčiaus inventorius teikia žinių apie Lazūnų lietuvių salą; Markovo dvaro dokumentuose minima „sianožat pjavnovskaja“ (pjaunė); Oleneco dvaro dokumentuose — Vytauto kelias ir „bondišča barnockije“ (bernu bandos).

Šiame poskyryje taip pat yra šiek tiek testamentų ir jų ištraukų, dokumentų apie katalikų bažnyčią Lietuvoje, kaip feodalinį žemės savininką. Tai Vilniaus vyskupų pajamų apyskaitos, Žemaitijos vyskupų valdų dokumentai, kai kurių bažnyčių (Daugų, Raudėnų, Siulvos, Siaulėnų, Tryškių, Žaslių, Ziežmarių ir kt.) ir vienuolynų steigimo ar apdovanojimo turtais aktai; klebonų pirkimas žemių, teismų sprendimai klebonų ir feodalų bylose, taip pat dėl teisės laikyti karčemas. Pažymėtinos A. Zoštauto rinkinio XV—XVII a. bažnyčių, altarijų, koplyčių steigimo dokumentų, patekusių į Karaliaučiaus archyvą (dabar Getingene), fotokopijos.

Tačiau pagal turinį daugiausia vietos poskyryje užima medžiaga, susijusi su svarbiausiais K. Jablonskio mokslinio tiriamojo darbo objektais: XV—XVI a. Lietuvos valstiečių, iš dalies smulkiųjų bajorų ir miestiečių ekonomine, teisine padėtimi ir klasių kova; ji nušviečia valstiečių ir feodalų — žemvaldžių klasių, bajorų-šlėktos luomo formavimąsi ir raidą bei jų tarpusavio santykius įvairiais ūkinio gyvenimo, teisinių, socialinių santykių aspektais. Todėl šio poskyrio medžiaga yra vertingiausių žinių apie XV—XVIII a., ypač XVI a. Lietuvos visuomenę šaltinis.

Tik nedidelę poskyrio profilį atitinkančios medžiagos dalį K. Jablonskis sujungė į teminius vienetus-rinkinius („Laisvieji žmonės“, „Kaimynai“, „Laisvės raštai feodališkai priklausomiems žmonėms“ ir kt.). Šie vienetai, taip pat nuorašai, rašyti į įrištas kanceliariškas knygas arba apimantys daugelį LDK teritorijos vietovių (pvz., dalis fotokopijų iš Lietuvos Metrikos), tvarkant fondą, nebuvo išskaidyti pavieniais dokumentais. Tokių vienetų kortelės kataloge stovi VII skyriaus 5 poskyrio kartotekos priešakyje. Po jų eina kortelės vienetų-dokumentų, kurių nepavyko nustatyti, kokią vietovę ar kokį pavietą liečia.

Kita šio poskyrio medžiaga, pradedant tvarkyti fondą, buvo rasta sudėta pagal tai, iš kurio archyvo kilusi ar nurašyta, bet daugiausia sumaišyta, sudėliota pluoštais be aiškesnės sistemos. Tvarkant jie buvo išskaidyti, kiekvienas dokumentas aprašytas kaip atskiras vienetas, o jų kortelės kataloge sudėtos ne teminiu, o geografiniu principu, t. y. atsižvelgiant į pagrindinę vietovę, kurią dokumentas liečia.

Vietovių išdėstymo pagrindu imtas LDK 1566 m. administracinis padalijimas į pavietus. Vietovės kartotekoje sugrupuotos tokia tvarka:

1. Lietuviškų vaivadijų — Trakų, Vilniaus — pavietai (Ašmenos, Breslaujos, Gardino, Kauno, Lydos, Trakų, Ukmergės, Upytės, Vilniaus), taip pat Žemaičių seniūnija (kunigaikštystė);
2. Baltarusiškos vaivadijos (Bresto, Minsko, Mstislavlio, Naugarduko, Palenkės, Polocko);
3. Latvija;
4. Ukraina.

Pavieto (vaivadijos) viduje kortelės sudėliotos pagal vietovardžius alfabeto ir chronologijos tvarka, bet kaimai dedami prie „savo“ dvaro ar valsčiaus. Pavyzdžiui, Aitekonių kaimo reikia ieškoti tarp Trakų pavieto Žaslių dvaro seniūnijos kortelių; Trobų seniūniją (dvarą) sudarantys kaimai ne išmėtyti po visą Ašmenos pavietą, o prijungti prie vietovardžio Trobos; Alytaus ekonomijos kaimai — prie Alytaus.

Kortelės tų vienetų, kur aiškus tik pavietas, o jokia vietovė nenurodoma, sudėtos to pavieto kartotekos pabaigoje.

Sudarant vietovių kartoteką, nebuvo galima visai išvengti neuoseklumų ir paklaidų, nes buvo dirbama be tikslaus 1566 m. administracinio padalijimo žemėlapiu, stokoiant žinių kai kurioms XVI—XVII a. vietovėms identifikuoti su dabartinėmis.

Be to, kai kurie dokumentai, ypač fotokopijos iš Lietuvos Metrikos, dažnai apima pò keletà dokumentų, liečiančių skirtingų pavių vietoves. Todėl vietovių kartotekoje pasitaiko kai kurių vietovių po vienà kità dokumentà, patekusį ne į savo pavietà.

6. **Teisė.** Į šį poskyrį sudėti K. Jablonskio išrašai iš Lietuvos Statutų ir apie Statutus. Lietuvos Statuto dalykinės rodyklės medžiaga. Lietuvos XIII—XVI a. teisės terminų kartoteka. Kopijos ir nuorašai 1522—1648 m. dokumentų, tiesiogiai liečiančių teisės klausimus.

7. **Valstybė.** Šį poskyrį sudaro viešo pobūdžio aktai, kurių turinys yra Lietuvos valstybė ir jos teritorija labiau politinės istorijos požiūriu, chronologiškai nuo seniausių laikų iki 1959 m. Tai K. Jablonskio spausdintų šaltinių ir literatūros, Lietuvos Metrikos ir kitų archyvinių dokumentų išrašai, originalai, seni spaudiniai ir pavieniai vertimai į lietuvių ir rusų kalbas dokumentų, kurie buvo atrinkti Lietuvos TSR istorijos šaltinių I tomui, taip pat LTSR istorijos šaltinių chrestomatijai rusų kalba. Vyrauja viešo pobūdžio aktai, teikiantys žinių daugiausia apie LDK vidaus gyvenimą XV—XVIII a. administracijos, karybos srityse, apie Lietuvos padėtį ir svarbiausius XIX a. ir XX a. pirmosios pusės įvykius.

Atsižvelgiant į Žemaitijos atskirumą LDK sudėtyje, specialiai Žemaičių seniūnijà (kunigaikštystę) liečianti medžiaga, taip pat ir didžiųjų kunigaikščių privilegijos Žemaitijai, sutelkta VII skyriaus 5 poskyryje (vietovių kartoteka, skirtukas „Žemaitija“).

Didesnę šio poskyrio pusę sudaro 1915—1918 m. Vokietijos okupacinės valdžios Lietuvoje organų dokumentacija, taip pat ir vertėjo V. Konerto versta iš rusų į vokiečių kalbà medžiaga apie katalikų bažnyčios padėtį Rusijoje, XIX a. Rusijos įstatymų ištraukos, duomenys apie XIX—XX a. Kauno miestà.

Kita pažymėtina šio poskyrio medžiaga: fotokopijos kryžiuočių XIV—XV a. dokumentų, liečiančių Lietuvà, iš buv. Karaliaučiaus valst. archyvo; LDK Kazimiero Teisyno fotokopija; 1593.VI.8 seimo nutarimas atleisti Trakų vaivadijos Jono Glebavičiaus įpėdinius nuo skolos išdui — su 83 signetiniaiais antspaudais; fotokopijos XVII a. vidurio dokumentų iš Švedijos valstybės archyvo (tarp jų Kėdainių unijos akto); 1662—1666 m. LDK izdo pajamų ir išlaidų apyskaita; reti spaudiniai, nušviečiantys XVIII a. pradžios Lietuvos bajorų vidaus karà prieš Sapiegas; Muravjovo koriko 1863 m. kelių dokumentų faksimilės; 1905 m. revoliucinio laikotarpio Vilniaus generalgubernatoriaus atsišaukimai ir skelbimai; LKP atsišaukimai (1920, 1939 m.).

8. **Kultūra.** Lietuvių senoji religija: K. Jablonskio išrašai iš skelbtų šaltinių, jėzuitų misijų ataskaitų apie pagonybės liekanas XVI a., XVIII a. pradžioje. Žemaičių generalinio seniūno Jeronimo Valavičiaus 1622 m. įsakymai Klovainių parapijos ir Šiaulių ekonomijos, kur minimos pagonybės apraiškos, gyventojams.

Etnografija: medžiaga, kurioje atsispindi lietuvių materialinė kultūra, vestuvių papročiai, tikėjimas raganomis. Šiaulių „Aušros“ muziejaus etnografinių anketų blankai (1937, 1942 m.).

Tautosaka: liaudies dainų tekstai, išrašai apie lietuvių liaudies dainas, smulkiosios tautosakos tekstai, moksleivių užrašyti padavimai apie vietas; G. Petkevičaitės-Bitės užrašyta tautosaka (1925—1928 m.).

Pavienės žinios apie švietimą Lietuvoje: nuo XVI a. Kražių kolegijos rektorių sąrašai. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos kūrimosi apybraiža. LTSR MA Istorijos instituto ir kai kurių kitų visuomeninių mokslų institutų atsitiktinė veiklos medžiaga. Kauno ir Vilniaus universitetų reguliamai. Pažymėtinas 1918 ar 1919 m. Vilniaus universiteto statusas.

Lituanika, arba žinios apie lietuvių kalbos vartojimą feodalizmo laikotarpiu. Lietuviškos pavardės (tarp jų Vilniuje), sklypavardžiai, upėvardžiai (XV—XVIII a.). Įvairių dalykų, kaip „lietuviškų“, paminėjimai archyvuose dokumentuose ir kituose šaltiniuose.

VIII. Botanika

Be Lietuvos istorijos, K. Jablonskis buvo didelis ir Lietuvos augalijos žinovas. Kaupė Lietuvos botanikos bibliografinę medžiagą. Vertingi jo surinktų Lietuvos augalų herbarijai buvo perduoti LTSR Botanikos institutui (Žukas V. Min. veik. P. 155). Su K. Jablonskio fondu į LTSR MA centrinės bibliotekos rankraštyną pateko tikrai botaninių-fenologinių stebėjimų užrašai ir paties K. Jablonskio sudarytas Lietuvos augalų vardynas (iš viso 1463 kortelės).

IX. K. V. Banaičio archivalijos

Kristupas Valteris Banaitis (g. 1918.IX.26 Karaliaučiuje) — muzikas. 1932—1935 m. mokėsi Tilžės vargonininkų mokykloje. Nuo 1937 m. gyveno Kaune, 1941—1944 m. — Vilniuje, studijavo teisę ir dirbo Vilniaus filharmonijoje, radiofone ir operoje. 1944 m. emigravo. Yra išleidęs savo harmonizuotų 34 lietuviškų evangelikų giesmių rinkinėlį, parašė 40 įvairių dainų chorui su solistais ir simfoniniu orkestru (Lietuvių enciklopedija. Bostonas, 1954. T. 2. P. 161).

Į K. Jablonskio fondą pateko K. V. Banaičio archivalijų nuotraukos: Kauno „Aušros“ gimnazijos baigimo atestatas (1939 m.), keleto kūrinių chorui ir balsui gaidos, Tilžės—Ragainės krašto lietuvių tautosakos, etnografijos, giesmių ir dainų užrašai.

X. Varia

Laikraščio „Pravda“ 1917.V.13 ir 15 d. numeriai. Vokietijos antikvariatų, leidyklų istorinės literatūros prospektai, reklaminiai lapeliai. Tarybinio Pagušo Komiteto medžiaga (1958 m.), atsiųsta K. Jablonskiui. K. Jablonskio rankraščių sąrašai, sudaryti 1964 m. perduodant juos LTSR MA centrinei bibliotekai.

Rimantas J a s a s